

kísérleti keresésért, és sokan további anyagi áldozatokra is hajlandók lennének munkájuk érdekében. Mindez arra enged következtetni, hogy Egyiptomban érdemes bevezetni az üzemszerű közvetített online információszolgáltatást.

/BAHAA EL-HADIDY. Delayed online search: an alternative access mode for developing countries = Journal of Information Science, 5. kötet. 5. sz. 1983. p. 173-185./

(Roboz Péter)

Online dokumentumrendelő rendszerek

A világ nagy online információszolgáltató vállalatainak egyik jelentős továbbfejlesztési iránya a teljes primer dokumentumok online megrendelési lehetősége. Ez kiegészíti a bibliográfiai információk keresésének folyamatát, mert az online módon kikeresett és relevánsnak ítélt szekunder információk beazonosítását követően lehetővé teszi az igényelt eredeti dokumentumok beszerzését, ami mind ez ideig körülményesebb volt, mint maga az online információkeresés.

Sajnos az a tapasztalat, hogy az online dokumentumrendelő szolgáltatás ma még közel sem olyan népszerű a felhasználók körében, mint gondolnánk. Az NSZK egyetlen dokumentumszolgáltató intézménye pl. 1980-ban csak 900 online dokumentumrendelést kapott, szemben az összesen 400 ezer dokumentumrendeléssel. Igaz, 1981-ben kissé emelkedett az előbbi szám.

Pedig a rendelési eljárás egyszerű, mindössze néhány parancsot (számítógépi utasítást) kell hozzá ismerni. Az alábbi négy legismertebb online információszolgáltató vállalat keresőrendszerében alkalmazható parancsokat mutatja be az 1. táblázat:

- Dialog: A Lockheed cégtől különvált információszolgáltató vállalat, USA;
- BLAISE: British Library Automated Information Service (a British Library Automatizált Információs Szolgálata), Nagy-Britannia;
- ESA-IRS: European Space Agency Information Retrieval Services (az Európai Űrkutatási Ügynökség Információkereső Szolgálata), Frascati, Olaszország;
- SDC: Systems Development Corporation, USA.

Az online dokumentumrendelés hiányosságai

1. Az állomány előzetes ellenőrzése

Az online információszolgáltató vállalatok a dokumentumrendelésben tulajdonképpen csak a postaláda

szerepét töltik be (az SDC így is nevezi ezt a szolgáltatást). Ezért a felhasználóknak nincs lehetőségük arra, hogy a dokumentumszolgáltató intézmények állományát, a dokumentumok hozzáférhetőségét még a rendelés feladása előtt megismerjék. Ha az adatbázis előállítója egyben a dokumentumok letéteményezője is, akkor a primer dokumentum hozzáférhetősége nyilvánvaló.

2. Egyirányú kommunikáció

Az elektronikus levelezési rendszer kétirányú kommunikációt, tehát *üzenetváltást* tesz lehetővé. Ezzel szemben az online rendelés csak *üzenethagyás*, tehát egyirányú kommunikálás a megrendelő felől a dokumentumszolgáltató felé. A visszafelé irányuló üzenetek (késelem közlése, a rendelés teljesíthetlensége stb.) hagyományos úton jutnak el a megrendelőhöz.

3. A rendelési üzenetek tárolása

A legtöbb esetben a teljesítetlen rendeléseket nem tárolják a számítógépes rendszerben, pedig a rendelési üzenetek, illetve a rendelések nyomán tett intézkedésekre vonatkozó adatok gépi tárolása és visszakereshetősége hasznos lenne mind a megrendelő, mind a szolgáltató szempontjából.

Az online dokumentumrendelés előnyei

1. Forrástájékoztató a fontos dokumentumszolgáltatókról

Az online információszolgáltató vállalatok jelentik a kapcsolatot a nagy letéti könyvtárak és más dokumentumszolgáltató intézmények, valamint a felhasználók között, akkor, amikor az online dokumentumrendelést veszik igénybe. A Dialog vállalat listáján 46 dokumentumszolgáltató intézmény szerepel, köztük 10 az Egyesült Államokon kívüli intézmény. Az ESA-IRS *Primordial* márkanévű dokumentumrendelő szolgáltatása 12 dokumentumszolgáltató könyvtárat és intézményt vesz igénybe.

A forrástájékoztató gazdaságilag is előnyös a felhasználóknak. Például a hannoveri Technische Informationsbibliothek (TIB), az NSZK legnagyobb műszaki könyvtára külföldi felhasználóinak egy része éppen az online dokumentumrendelés révén szerzett tudást arról, hogy a TIB dokumentumszolgáltatása olcsóbb, mint több más hasonló intézményé.

Az online dokumentumrendelés funkcióinak parancsai

Funkciók	Online információszolgáltató vállalatok			
	Dialog	BLAISE	ESA-IRS	SDC
A megrendelés bevétele	KEEP . ORDER . ORDERITEM	"EDIT DESPATCH "EDITNEW %REQUEST	ORDER ISSUE	ORDER
A megrendelés tartalmának megtekintése	REVIEW	—	ORDER SHOW	
A megrendelés törlése	ORDER-	—	ORDER DELETE	Megismételni a rendelés folyamatát, kiegészítve a törlést kérő üzenettel
A rendelés azonnali vizsgálata	—	—	—	—
A megrendelés státuszának ellenőrzése	. LIST	—	ORDER STATUS	—
Reklamáció	ORDERITEM (plusz a dokumentum specifikációja)	Újrarendelés kiegészítve sürgetéssel	—	ORDER (plusz a dokumentum specifikációja)
A rendelési funkciók magyarázata			? PRIMORD ? ORDER (a fájl számának közlésével)	EXPLAIN ORDER (a dokumentum- szolgáltató rövidítésének közlésével)

2. Kényelem

A hagyományos többlépcsős dokumentumbeszerzéssel szemben az online rendszer maga lát el bizonyos funkciókat, illetve mentesít bizonyos feladatoktól. Ilyenek:

- a dokumentumszolgáltató intézmény felkutatása;
- a bibliográfiai adatok ellenőrzése;
- az adminisztrációs tevékenység nagy része feleslegessé válik (rendelési űrlapok kitöltése, postázás stb.);
- nem kell másik dokumentumszolgáltató intézményt keresni, ha az elsőnél nincs meg a keresett dokumentum, mivel ez ilyen esetben vállalja a beszerzést;
- nem kell tartani a copyright-problémáktól.

3. Gyorsaság

A TIB felmérése szerint az NSZK-beli felhasználóknak a dokumentumszolgáltatás sebességével szemben támasztott követelménye a következőképpen alakul:

- a felhasználók 14%-ának 3 napon belül szükséges a kért dokumentum;
- 47%-ának 1–7 napon belül;

78%-a két hétig hajlandó várni,
22%-ának négy héten belül is megfelel a szállítás.

A felmérés szerint a sebesség fontos tényező. A megkérdezettek 82,5%-a időben megkapta a kért dokumentumokat az online dokumentumrendelési szolgáltatás révén.

A felhasználók véleménye az NSZK-ban

A táblázatban szereplő négy online információszolgáltató vállalat által ajánlott online dokumentumrendelésről telefonos interjú keretében kértek véleményt az online felhasználóktól.

Az értékelők meglepődve tapasztalták, hogy az online dokumentumrendelést az online információkeresést felhasználók alig veszik igénybe: a fele egyáltalán nem, a másik felének nagyobb része időnként, alkalmasszerűen, a kisebb része gyakran él ezzel a lehetőséggel. A két leginkább használt szolgáltatás: a Dialog vállalat *Dialorder* rendszere és az SDC vállalat *Electronic Mailable System* (elektronikus postaláda rendszer) szolgáltatása.

Valamennyi felhasználó szerint az online dokumentumrendelés *jól működött*. Többféle okot soroltak fel az alacsony mértékű használatra.

A fő ok a szolgáltatás magas ára, ugyanis a dokumentumszolgáltató intézmények igénybevétele így drágább, mint a hagyományos úton (tehát nem a hosszabb, számítógéphez való kapcsolati idő miatt drágább!).

Egy következő ok az, hogy az online keresőszolgáltatások közvetítői általában jól működő műszaki könyvtárakkal tartanak kapcsolatot, amelyeknek kiépített hálózatuk és kapcsolataik vannak a dokumentumok beszerzéséhez.

A harmadik ok az online szolgáltatás működésével függ össze. Az információk relevanciájának ellenőrzése a legtöbb esetben utólag, a nyomtatott találatok kézhez vételekor történik. Csak a felhasználókkal együtt végzett online kereséskor, és akkor is csak kevés találat esetén tudják a relevanciát az online kapcsolat közben ellenőrizni. Időközben behasonlítást is kell végezni a helyi könyvtár állományával, a dokumentumszolgáltató intézmények jegyzékével stb. Ezek után legtöbbször újabb online kapcsolatfelvétel lenne szükséges, ez pedig nem mindig kifizetődő.

Végül azt az okot említik, hogy a dokumentumkéréseket a könyvtár munkatársai intézik, akik maguk nem szoktak online keresést végezni. Az utólagos online dokumentumrendeléshez közvetítőhöz kellene fordulniok.

A megkérdezett felhasználók az online dokumentumrendelés további problémái közül az alábbiakra hívták fel a figyelmet:

a szolgáltatás árát nem tudják előre, mert általában a szolgáltatást a ráfordított munkaidővel arányosan (emberóra alapon) számlázzák;

egyes szolgáltató intézmények letéti összeget kérnek előre, ez pedig erősen korlátozza az eseti használatot, illetve több szolgáltató intézmény igénybevételét.

A felhasználók szerint a nem-teljesítéseket akkor könnyű nyomon követni, ha kevés dokumentumot rendelnek. Azt szeretnék, ha nyomban értesülhetnének arról, hogy a rendelés nem teljesíthető.

Az online dokumentumrendelést általában *értékes szolgáltatásnak* tartják. Azokat a jelentős dokumentumokat, amelyeket másképp nem, vagy nehezen és lassan lehetne megszerezni, ezzel a módszerrel kívánják megrendelni, mert ilyen esetekben az ár alig számít. A kevésbé fontos dokumentumokat feltehetőleg hagyományos módon szerzik be, mert ilyenkor az ár a döntő szempont.

Összefoglalva, az online szolgáltatások felhasználói általában az online dokumentumrendelés hívei, és szívesen térnek át a beszerzés új módjára különösen akkor, ha a beérkezést gyorsíthatják; lehetőleg a hagyományos beszerzés költségén szeretnék igénybe venni ezt a szolgáltatást, hajlandók viszont kevés többletfizetésre is, mert kevesebb adminisztrációval jár.

/ROTH, G. I.: *Online document ordering systems of online vendors = Online Review*, 6. köt. 3. sz. 1982. p. 243–251./

(Roboz Péter)

MEGJELENT

Az NTMIR programcsomagjai: KÁMA

(Az NTMIR dokumentumai sorozat 24. füzeté)

A kiadvány a KÁMA távadatfeldolgozási monitornak az automatizált tudományos–műszaki információs rendszerekben történő alkalmazását ismerteti. Leírja a tudományos–műszaki információs rendszereknek a KÁMA segítségével történő fejlesztését. Elemzi a feladatok jellegét, leírja a KÁMA szolgáltatásait. Módszertani útmutatást ad a párbeszédés tudományos–műszaki információs rendszerek fejlesztéséhez. Ismerteti a KÁMA alkalmazása során a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központban szerzett tapasztalatokat.

Elsősorban ESZR-berendezéseken távadatfeldolgozó rendszereket kidolgozó programozók számára ajánljuk.

A kiadvány terjedelme kb. 8 szerzői ív, ára: 184,— Ft.

Megrendelhető az OMIKK Értékesítési osztályától: (1428 Budapest, Pf. 12.)